

РЕЦЕНЗІЯ

**на навчальний посібник “Філософія науки”,
автори: С. В. Сторожук, І. М. Гоян, Т. В. Данилова, І. С. Матвієнко**

Світ вже давно не ставить питання про доцільність наукового знання, навіть попри те, що властиві середньовічній інтелектуальній думці спроби окреслити взаємодію науки та релігії не припиняються до нашого часу. Попри це, сьогодні істотно змінився ракурс дослідження цього питання – суспільство турбує не стільки і не тільки буттєвий статус цих форм суспільного світогляду, як їх вплив на суспільний розвиток. Адже, попри те, що не так давно, наука тлумачилася як єдино можливий рушій суспільного розвитку, сьогодні ми маємо її амбівалентну оцінку. З одного боку, наука здатна рятувати людські життя, однак з іншого – саме вона створює засоби масового знищення людей та всього навколишнього середовища. Необмежений ріст надлишкових потреб людини в зв'язку з розвитком науки та комерціалізація можуть призвести до трагічних наслідків. З огляду на це, сучасний суспільний світогляд все частіше ставить питання соціальної відповідальності вчених за результати своєї діяльності, водночас зумовлюючи необхідність переосмислення ролі та значення наукових знань у житті людини.

Переосмислення ролі та значення науки у сучасному соціокультурному бутті людини зумовило докорінну зміну буттєвого та методологічного статусу самої науки. Це зумовило необхідність формування нового відношення людини до науки, заклавши тим самим фундамент для постання філософії науки як напрямку наукових досліджень, котрий спрямований сформуванню норми і цінності наукового пошуку, котрі забезпечать максимально ефективно вироблення і використання результатів наукової діяльності, не руйнуючи при цьому навколишній світ. Ймовірно, саме необхідність вироблення екологічного світогляду, який прийде на зміну антропоцентризму та споживацькому ставленню до світу, стали головними передумовами набуття філософією науки статусу навчальної дисципліни, спрямованої визначити не тільки теорії, принципи, закони, які надають науці структурного характеру, надаючи їй водночас гуманістичного спрямування. Інакше кажучи, як дисципліна, філософія науки спрямована надати мисленню молодих науковців критичного характеру, відшукуючи відповіді на питання про мотиви, цілі та цінність наукової діяльності й, особливо, її результатів. Водночас із цим, філософія науки спрямована транслювати основні теоретико-методологічні цінності сучасної науки, актуалізуючи тим самим або знецінюючи наукову роботу. Можливо, така свідомо критика своєї діяльності і є відмінною рисою інтелектуальної та розумової діяльності людини. В межах філософії науки дисциплінарно піднімаються епістемологічні питання, серед яких непересічне значення посідає проблема істини.

Таким чином, на відміну від науки, котра спрямована розкрити фундаментальні закономірності буття світу, філософія науки досліджує саму науку, піддаючи її ґрунтовній критиці та формуючи підвалини для нових стратегій наукового дослідження. З огляду на це, маємо всі підстави говорити не тільки про актуальність та своєчасність, а й цінність пропонованого для використання у навчальному процесі навчального посібника “Філософія науки”. Його основними адресатами є студенти рівня магістр, аспіранти й науковці, які потребують розширення світоглядного та методологічного потенціалу своїх наукових досліджень.

Незаперечним вагомим внеском є представлений у навчальному посібнику хрестоматійний матеріал англійською мовою. Такий підхід забезпечує чітке розуміння світоглядних та методологічних відмінностей, української та зарубіжної інтелектуальної традиції.

Зміст посібника, який рецензується чітко демонструє високу світоглядну культуру його авторів – доктора філософських наук, професора кафедри філософії Національного університету біоресурсів і природокористування України С. В. Сторожук (науковий редактор посібника), декана філософського факультету ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” доктора філософських наук, професора І. М. Гояна, кандидата філософських наук, доцента кафедри філософії Національного університету біоресурсів і природокористування України Т. В. Данилова і кандидата філософських наук, старшого викладача кафедри філософії Національного університету біоресурсів і природокористування України І. С. Матвієнко.

Розкрита авторами концепція філософії науки дає не лише повну картину історичного та методологічного розвитку науки, а й демонструє цілісний ґрунтовний підхід до даної проблематики, пропонуючи достатньо повну модель розвитку предмета філософії науки, так і багаторівневу структуру розвитку наукового знання. В результаті вдалося чітко виділити та описати, як загальні проблеми філософії науки (а саме: наука та інноваційний розвиток, історія виникнення та формування, а також основні етапи становлення науки, прописати її структуру, функції та складові наукового знання, показати наукову картину світу, особливості та характеристику науково-технічного процесу), так і вдало продемонструвати особливості гуманітарної складової філософії науки (а саме: гносеології, методології наукового пізнання, етичні проблеми філософії науки, показати її значення як основи сучасного розвитку суспільства і зазначити глобальні проблеми людства та шляхи їх вирішення в контексті сучасної науки), а також продемонструвати основні ідеї філософії науки англійською мовою (Science as an object of philosophical analysis, A brief historical overview of the problems and concepts of philosophy of science (19th–21st centuries), Philosophical approaches to scientific changes, Scientific knowledge as an object of philosophical analysis, The problem of truth, Introduction to the scientific method, Ethics in Science, Science and society: implications and issues of modern science), що є надзвичайно важливим в умовах викликів сьогодення.

Оскільки предметом філософії науки є багатогранність наукового знання та дослідження науки як цілісної системи, яка постійно знаходиться в стані динамічного розвитку, автори звертають увагу на різновекторність та різнорівневість самої науки, а також наслідків її розвитку та впливу не тільки на людину, природу, а й суспільство, загалом, наука зі своїм розвитком змінює соціокультурний клімат світу, що і зазначається в посібнику.

Підкреслюючи, що розвиток науки визначений не тільки внутрішньо притаманними їй закономірностями, а й зовнішніми – соціальними факторами, автори звертають увагу не лише на онтологічні та гносеологічні аспекти буття науки, а й на суспільні, аксіологічні, етичні, глобальні проблеми науки. У передмові, яку написала доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Н. Г. Мозгова влучно зазначається, що “навчальний посібник дає можливість оглянути історію виникнення та формування науки, розглянути методологію наукового пізнання, розкрити питання етики науки та глобальних проблем людства. Сформовано категоріальний апарат філософії науки, що дає змогу поглянути на вказаний предмет як на систему знань. Варто зазначити, що запропонований матеріал не вичерпує собою всі знання в означеній галузі дослідження, проте дає можливість цілісного погляду на філософію науки, що окреслює особливий тип гуманітарного знання та спонукає читача до подальших наукових пошуків” (с. 6).

Починаючи з першого розділу “Поняття наука”, автори намагаються продемонструвати не тільки філософське визначення власне самої науки, а й чітко та з унаочненням за допомогою схем та малюнків показують діахронний та синхронний аспекти буття науки, чітко прописуючи особливості предмету філософії науки, визначають її функції, а також звертають увагу на сучасний стан існування науки розкриваючи такі поняття як “інновація”, “інноваційний розвиток”, що надає даному посібнику вагомості та значущості.

Досить об’ємно представлена історія виникнення та формування науки (Розділ 2, 3). Починаючи від загальної характеристики східної “протонауки”, що є показовим, адже дослідження цієї теми потребує вагомих зусиль та знань з історії Стародавнього Сходу, ця тематика представлена далеко не в багатьох навчальних посібниках, які присвячені філософії науки, також якісно та з унаочненням за допомогою схем та малюнків представлена вся історія формування наукових знань від Античності і до постпозитивізму, постструктуралізму та герменевтики, що демонструє системний та ґрунтовний підхід авторів до даної проблематики.

Четвертий розділ присвячений гносеології та проблемі наукового пошуку, де автори визначають, такі поняття як пізнання, об’єкт та суб’єкт пізнання, рівні пізнання при цьому влучно зауважуючи, що “наукове пізнання – це процес розвитку системи знання, яка включає два основні рівні – емпіричний і теоретичний” (с. 100), а також розкривають такі поняття як знання та його види, окреслюють наукове знання та його види, виокремлюють методи та прийоми наукового дослідження, а також розкривають найважливіше поняття у процесі пізнання та науки, а саме – істини.

Не заперечним фактом є те, що наука постає основою сучасного прогресу суспільства, саме тому, вдалим в даному сенсі є розкриття таких питань як “прогрес”, “науково-технічний прогрес”, “наукова революція”, а також науковий погляд авторів даного посібника на тему соціальних наслідків НТР, що представлено в п’ятому розділі даного посібника.

Розділ шостий присвячений важливому питанню в науці, особливо з огляду на страшні наслідки, які йдуть поряд з глобальним розвитком науки, а саме – етиці науки, де автори демонструють значення морального вибору та відповідальність вченого, в тому числі й соціальної, за свою діяльність, а також показують ціннісні орієнтації вченого, звертаючи увагу на той факт, що “особливістю ж нашого часу є те, що разом з цими суперечками, прискореними темпами йде створення й вдосконалення спеціальних структур і механізмів, завданням котрих виступає етичне регулювання наукової діяльності, зокрема, наукових досліджень (тобто діяльності спрямованої на здобуття нових знань). Необхідність такого регулювання зумовлена тим, що наука й породжені нею технології, мають досить сильний вплив на життя людини й суспільства. Відтак, могутність і можливості людини стрімко ростуть. У той же час, сьогодні вже стало очевидним те, що прогрес науки і техніки, дає людям не одні лише блага – багато результатів наукового генія несуть з собою загрози для існування як людства, так і всього життя на Землі” зазначають автори посібника (с. 128).

Заключний розділ навчального посібника присвячений глобальним проблемам людства. Тут автори піднімають найактуальніші питання сучасності, а саме, специфіку та види екологічних криз, проблему соціальної екології, замислюючись над теоретико-методологічними засадами збалансованого розвитку. Всі ці питання турбують сучасних науковців, котрі знаходяться в стані перманентного пошуку виходу з екологічних кризових ситуацій та намагаються вирішувати глобальні проблеми, а для роботи над вирішенням цих питань потрібно їх піднімати та розставляти вірні акценти, що і зробили автори даного посібника, пропонуючи водночас і питання над якими варто замислитися, і шляхи, або напрями як можна спробувати вирішувати ці проблеми.

Увагу читачів привертає досить логічно та системно підібраний хрестоматійний матеріал до кожного з зазначених розділів, який представлений не тільки українською і російською, але і англійською мовами. І містить у собі як класиків світової філософської та наукової думки таких як Платон, Аристотель, Дж. Локк, І. Кант, Г. В. Ф. Гегель, Б. Рассел, К. Поппер, Г. Ріккерт, М. Мамардашвілі та інші, так і знаних українських мислителів, а саме: В. Вернадський, І. Франко, М. Попович, С. Кримський, В. Шинкарук, Т. Возняк, Т. Пікашова та Л. Шашкова, а також, системно підібраний хрестоматійний матеріал англійською мовою, а саме: А. Rosenberg, Р. Machamer, К. Popper, Т. Kuhn, І. Lakatos, Р. Feyerabend, М. Glanzberg, Н. Andersen, J. Bogen, D. В. Resnik, R. Strandand, М. Kaiser.

Заключним акордом ґрунтовної роботи авторів посібника є словник термінів та персоналій, як українською, так і англійською мовами, що дає змогу навіть необізнаному читачеві в галузі філософії науки, знайти необхідну інформацію.

Відзначаючи високий теоретичний та методологічний рівень посібника, актуальність та цікавість представленого в ньому матеріалу, варто зауважити, що він відповідає сучасним вимогам до наукових посібників, а тому знайде свого читача як в межах вищих навчальних закладах освіти, так і на рівні професійних науковців.

Підсумовуючи вище сказане, зауважимо, що навчальний посібник “Філософія науки” (автори: д.-р. філос. наук, проф. С. В. Сторожук, д-р філос. наук, проф. І. М. Гоян, канд. філос. наук, доц. Т. В. Данилова, канд. філос. наук, ст. викл. І. С. Матвієнко) виконаний на високому науковому рівні, має цілу низку висновків, які мають не тільки теоретичне, а й практичне значення. Дана робота характеризується достатньою новизною та доказовістю багатьох ідей. Джерела, які цитуються в даному посібнику, відображають достатню кількість сучасних точок зору на досліджувані теми. Посібник написано державною та англійською мовами, що в умовах вимог до сучасної науки є показовим. Всі розділи, які написані як українською, так і англійською мовами, логічно взаємопов’язані та супроводжуються схематичним матеріалом для кращого розуміння, тої чи іншої заявленої в розділі проблематики.

Безсумнівним здобутком навчального посібника є спосіб структурування матеріалу: всі розділи містять визначення певних понять, контрольні запитання та список літератури. Ключові поняття та терміни виділені в тексті. Така структура цілком і повністю відповідає дидактичним та методичним вимогам викладання початкової дисципліни, включаючи в себе всі необхідні частини: основний (матеріал для лекцій), пояснювальну (розкриття термінів, понять), методичну (схеми, питання до тем, рекомендовану літературу), що дозволяє студенту краще та ґрунтовніше засвоювати зміст курсу, аргументовано відповідати на поставлені питання, розуміти сутність та суспільну значущість філософії науки. Враховуючи вище зазначене, оригінальну структуру викладеного курсу і вичерпний зміст навчального матеріалу, навчальний посібник може бути плідно використаний при будь-якій формі навчання.